

Den 23/12-2010
J.nr. 19A-ØL-41-09
J.nr. 21A-VL-30-10

Vejledning om den gode ankedom

1. Indledning og baggrund.

Denne vejledning om den gode civile ankedom er udarbejdet i et samarbejde mellem de to landsretter. Vejledningen fremtræder i sin form som værende overvejelser og forslag, der er fremsat af kvalitetsarbejdsgruppen i Østre Landsret. Overvejelserne og forslagene er imidlertid i et samarbejde med Vestre Landsret bearbejdet således, at de er udtryk for landsretternes fælles forståelse af den gode ankedom.

Baggrund.

I oplægget fra landsrettens præsident om arbejdet i 2008 med kvalitet i Østre Landsret peges der på, at der efter domstolsreformens ikrafttræden kan være god grund til at søge at fastlægge rammerne for ”den gode ankedom”. Det anføres videre, at det vil være hensigtsmæssigt, at kvalitetsarbejdsgruppen gennemgår et antal domme og på grundlag heraf – og under inddragelse af kollegerne i Vestre Landsret – udarbejder forslag til en vejledning med ”Praktiske vink ved skrivning af domme”.

I dette notat redegøres der for kvalitetsarbejdsgruppens overvejelser om mulige retningslinjer for udformningen af den gode civile ankedom. Notatet skal danne grundlag for drøftelser på en temadag for de udnævnte dommere i landsretten den 4. juni 2009. Når kollegiets stillingtagen hertil er kendt, er det arbejdsgruppens tanke at færdiggøre en vejledning med ”Praktiske vink ved skrivning af domme”, som navnlig konstituerede ved landsretten kan have brug for. Kvalitetsarbejdsgruppen vil som forudsat i oplægget fra præsidenten inddrage kollegerne i Vestre Landsret i forbindelse med den endelige udformning af vejledningen.

Arbejdsgruppen har indhentet og gennemgået en civil ankedom fra hver af landsrettens 24 afdelinger med henblik på at få inspiration til overvejelserne om mulige retningslinjer for udformningen af den gode ankedom. 6 af de 24 domme har vedrørt særlige sagstyper. Der har således været 3 forældremyndighedssager, 1 ægteskabssag, 1 sag om tvangsfjernelse og 1 sag om administrativ frihedsberøvelse. I de resterende 18 såkaldt almindelige civile sager har 13 af dommene været på 2 – 4 sider, 2 har været på 5 sider, medens 3 har været på henholdsvis 7, 9 og 10 sider. De 3 sidstnævnte domme indeholder en supplerende sagsfremstilling, hvilket enkelte af de øvrige domme også gør.

Udgangspunktet for arbejdsgruppens overvejelser om forslag til retningslinjer for udformningen af den gode civile ankedom har været den fastsatte målsætning for Danmarks Domstole, hvorefter retternes sagsbehandling, afgørelser og andre ydelser skal være af højeste faglige kvalitet. Arbejdsgruppens overvejelser har derfor også taget udgangspunkt i, at ankedommene fra landsretten skal have højeste faglige kvalitet. Efter arbejdsgruppens opfattelse udelukker det ikke, at flere hensyn kan spille ind ved vurderingen af, hvilke retningslinjer der bør anbefales for udformningen af den gode ankedom. Det gælder blandt andet hensynet til en fornuftig resourceudnyttelse. De til enhver tid fastsatte rammer for landsrettens virksomhed sætter således naturligt grænser for, hvor meget tid der kan bruges på den enkelte sag.

Arbejdsgruppen har i sine overvejelser været opmærksom på, at sagernes forskellighed bevirker, at der vil være forskel på, hvad der udformningsmæssigt i den enkelte sag vil føre til den gode ankedom, og at denne under alle omstændigheder vil kunne skrives på forskellig måde. Arbejdsgruppen har også været opmærksom på, at de fleste ankedomme selv efter strukturreformen kun vil have interesse for sagens parter.

Arbejdsgruppen har valgt at gå frem efter den traditionelle opbygning af en ankedom og har for hvert delement overvejet, om der kan være anledning til at fremkomme med forslag til retningslinjer for udformningen heraf (afsnit 2 – 8). Arbejdsgruppen har inddraget hensynet til på visse punkter at opnå en vis ensartethed. Det indgår som et led i moderniseringen af retsvæsenet, at domstolene opfattes som en helhed og udadtil fremtræder med et vist fælles præg. Set i lyset heraf har arbejdsgruppen fundet det naturligt også at behandle spørgsmål som sproget i dommene og disses ydre fremtrædelsesform (afsnit 9 – 11).

Arbejdsgruppen er klar over, at visse af de punkter, der berøres i det følgende, af nogle kan opfattes som de rene selvfølgeligheder, medens andre punkter kan betragtes som værende uden

særlig betydning. Arbejdsgruppen ønsker at understrege, at den vigtigste del af en dom bortset fra dommens resultat naturligvis er begrundelsen herfor. Arbejdsgruppen har imidlertid fundet det relevant at gennemgå alle de følgende punkter.

Spørgsmålet om udformningen af domme er behandlet flere steder i den juridiske litteratur, ligesom spørgsmålet om omfanget af og kvaliteten i begrundelserne i dommene gentagne gange har været gjort til genstand for diskussion. Arbejdsgruppen har blandt andet hentet inspiration fra bogen ”Dommen”, der er skrevet af Christian Bache, Michael Kistrup og Lene Larsen – i det følgende omtalt som ”Dommen”.

2. Parternes påstande.

Det fremgår af retsplejelovens § 218 a, stk. 1, at parternes påstande skal fremgå af dommen.

Udgangspunktet er naturligvis, at parternes påstande gengives, som parterne har formuleret dem, men som anført i ”Dommen” kan der nogle gange med fordel foretages en vis redigering af påstandene. En principal og en eller flere subsidiære påstande, der er formuleret i selvstændige sætninger, kan for at lette overskueligheden ofte sammenskrives, og overflødig stof, som f.eks. angivelse af postnumre kan fjernes. En rentepåstand kan ofte omskrives til ”med procesrente fra sagens anlæg”, idet ordet ”sædvanlig” og eftersætningen ”til betaling sker” er overflødig.

Som ligeledes anført i ”Dommen” skal alle de nedlagte påstande gengives i dommen. Er der flere indstævnte gengives appellantens/appellanternes påstand eller påstande i forhold til alle de indstævnte, før de indstævntes påstande gengives. Det skal angives, om der nedlægges påstand om solidarisk hæftelse.

Har en ændring af en påstand, der er sket under sagen, betydning for omkostningsafgørelsen, eller har parterne procederet herpå, bør det fremgå, at påstanden er ændret.

Hvis en part har fri proces, bør dette anføres. Det bør ligeledes fremgå, hvis der undtagelsesvis er retshjælpsdækning.

For så vidt angår spørgsmålet om parternes betegnelse henvises til afsnit 9.

2.1. Arbejdsgruppens overvejelser og forslag.

Arbejdsgruppen finder ikke, at der er anledning til at fremkomme med forslag til særlige retningslinjer for udformningen af den del af ankedommen, der angår påstandene i sagen, blot bør man være opmærksom på, om påstandene som beskrevet oven for af hensyn til overskueligheden med fordel kan redigeres.

3. Sagsfremstilling.

I retsplejelovens § 218 a, stk. 1, er det angivet, at en dom skal indeholde en fremstilling af sagen. Særreglen om de såkaldte korte byretsdomme findes i § 218, stk. 2.

Det må forventes, at langt de fleste byretsdomme i ankesagerne ligesom hidtil vil være korte domme. De fleste af disse domme indeholder kun en helt overordnet præsentation af, hvad sagen drejer sig om, og der er ikke tradition for, at der – som det ellers er forudsat i bemærkningerne til retsplejelovens § 218 a - ved anke af dommen laves nogen sagsfremstilling i den redegørelse, byretten i henhold til retsplejelovens § 218 a, stk. 3, skal afgive.

Retsplejelovens § 218 a blev indsat ved lov nr. 215 af 31. marts 2004. I forarbejderne er det præciseret, at § 218 a er en generel regel om affattelsen af domme i civile sager og straffesager i alle instanser. I bemærkningerne til bestemmelsen er der om kravet til en fremstilling af sagen anført følgende (FT 2003-4, tillæg A, s. 646):

”Dommen skal således altid i et eller andet omfang indeholde en fremstilling af sagen. Der vil imidlertid kunne være meget stor forskel på, hvor omfattende en sådan fremstilling af sagen bør være. I tilståelsessager vil en ganske kort fremstilling af sagen som regel være tilstrækkelig, og det samme vil ofte gælde i ankesager (både i civile sager og straffesager), og herunder når den indankede dom i medfør af stk. 2 er affattet uden fuldstændig sagsfremstilling, idet den supplerende redegørelse, der i medfør af stk. 3 udarbejdes i tilfælde af anke, anses som et bilag til den indankede dom. I andre tilfælde vil det i høj grad afhænge af den konkrete sags omstændigheder (i faktisk og retlig henseende), hvor omfattende fremstillingen af sagen bør være.”

Efter gennemførelsen af bestemmelsen i retsplejelovens § 218 a blev spørgsmålet om udformningen af domme behandlet af en arbejdsgruppe i landsretten og efterfølgende drøftet på et plenarmøde den 7. januar 2005 på grundlag af et notat af 22. december 2004 fra arbejdsgruppen. I notatet er anført følgende om udformningen af civile ankedomme:

”Det har siden 1984, hvor byretterne efter retsplejelovens § 366 a, stk. 2, fik hjemmel til at skrive korte domme, været fast antaget, at dette ikke medfører, at landsretten ved anke af en sådan dom skal skrive en sagsfremstilling. Der er ikke tilstrækkelige holdepunkter for at fastslå, at indførelsen af § 218 a, har tilsigtet at ændre ved dette. Derfor taler alt for, at Østre Landsret på dette punkt opretholder hidtidig praksis ligesom Vestre Landsret.”

Som omtalt i indledningen er det kun i få af de ankedomme, arbejdsgruppen har gennemgået, at der har været en supplerende sagsfremstilling, og i de fleste tilfælde har det alene vedrørt nyt processtof for landsretten.

Det fremgår af dommene fra Højesteret, at Højesteret ikke sjældent finder anledning til at medtage et afsnit med supplerende sagsfremstilling. Heri omtales ikke kun nye oplysninger for Højesteret.

I visse sager er det relevant at citere fra forarbejder. Dette gøres nogle gange i et særskilt afsnit andre gange som et led i præmisserne.

På fællesmødet mellem dommerne fra Østre og Vestre Landsret og Sø- og Handelsretten i 2003 på Klarskovgaard, hvor højesteretsdommer Peter Blok og højesteretspræsident Torben Melchior holdt indlæg om domsskrivning i landsretterne og Sø- og Handelsretten, berørte Peter Blok spørgsmålet om citering af forarbejder og gav i den forbindelse udtryk for, at der ikke bør være en overdreven citering af forarbejder, men kun det, der præcist rammer fortolkningsproblemet. Han anførte i tilknytning hertil, at hvis forarbejderne skal citeres, bør det i reglen ske i sagsfremstillingen.

I de tilfælde, hvor der i Højesterets domme foretages citering af forarbejder, gøres dette så vidt ses i et særskilt afsnit under overskriften ”Retsgrundlaget”.

3.1. Arbejdsgruppens overvejelser og forslag.

Ud fra en kvalitetssynsvinkel og i betragtning af, at landsretten efter strukturreformen i videre omfang vil være den instans, der skal opretholde, forme og udbygge retspraksis, kan der efter arbejdsgruppens opfattelse være grund til at overveje, om ikke den civile anke i visse situationer bør indeholde en – eventuelt supplerende – sagsfremstilling.

Hvis der under ankesagen er fremkommet nyt processtof, kan det diskuteres, om ikke der i alle tilfælde bør være en omtale heraf i ankedommen. Efter arbejdsgruppens opfattelse bør der i hvert fald være en omtale heraf, hvis materialet har betydning for rettens begrundelse for sin afgørelse, men selv om dette ikke er tilfældet, bør nyt relevant materiale, f.eks. en supplerende skønserklæring, efter arbejdsgruppens opfattelse nævnes. Det kan heroverfor anføres, at hvis byretsdommen er en kort dom uden sagsfremstilling, bliver det trods landsrettens beskrivelse af det nye processtof ikke muligt ved en samlet læsning af byrettens og landsrettens dom at få indsigt i sagens omstændigheder. Efter arbejdsgruppens opfattelse har det imidlertid en selvstændig værdi, at det fremgår, at der er fremlagt nyt relevant processtof under ankesagens behandling. Det må selvsagt bero på en konkret vurdering, om det nye processtof kun skal refereres ganske kort, eller om der er behov for at citere fra materialet.

I sager, der kan forventes at have præjudikatsværdi, er det arbejdsgruppens opfattelse, at de omstændigheder, der er relevante for sagens bedømmelse, bør kunne læses enten i byretsdommen eller ankedommen. Det indebærer, at hvis byretsdommen er skrevet uden nogen sagsfremstilling eller med en efter landsrettens bedømmelse utilstrækkelig sagsfremstilling, bør der ved ankedommen rettes op herpå ved at skrive en sagsfremstilling eller eventuelt en supplerende sagsfremstilling i ankedommen. Det bør gælde, uanset om sagen forventes at finde sin endelige afslutning i landsretten, eller den påregnes søgt indbragt for Højesteret.

Arbejdsgruppen foreslår derfor, at nyt relevant processtof i anken under alle omstændigheder omtales, og at der i ankedomme, der må forventes at blive præjudikater, gives en sagsfremstilling eller eventuelt en supplerende sagsfremstilling, hvis ikke byretsdommen indeholder en sådan eller denne ikke er fyldestgørende.

Såfremt der i en sag er anledning til at citere fra forarbejderne, er det arbejdsgruppens vurdering, at det i de fleste tilfælde vil være mest hensigtsmæssigt at gøre dette i et særskilt afsnit, der placeres efter sagsfremstillingen. Da det i nogle tilfælde kan være relevant at citere fra andet end forarbejder, f.eks. fra udstedte vejledninger o. lign., foreslår arbejdsgruppen, at dette afsnittet får overskriften ”Retsgrundlaget”.

4. Parts- og vidneforklaringer.

Det fremgår af retsplejelovens § 218 a, stk. 1, at afgivne forklaringer skal gengives i fornødent omfang i dommen.

I ankesager er situationen oftest den, at parten eller vidnet allerede har afgivet forklaring i byretten. For landsretten er der derfor ofte tale om en supplerende forklaring. Der er i Østre Landsret tradition for at indlede ankedommenes afsnit om forklaringer med en opremsning af, hvem der har afgivet forklaring.

I de ankedomme, arbejdsgruppen har gennemgået fra de enkelte afdelinger, har forklaringerne, der er refereret, helt overvejende været supplerende forklaringer. Disse er gengivet forholdsvis kortfattet. Ved de lidt længere forklaringer er de fleste inddelt i afsnit. Der forekommer dog også ankedomme, hvor selv lange forklaringer er gengivet uden afsnitsinddeling.

I ”Dommen” er det anført, at det (i første instans-domme) er overflødigt indledningsvis at foretage en opremsning af, hvem der har afgivet forklaring, og at man kan gå direkte til gengivelsen af de relevante forklaringer, hvor såvel parter som andre bør omtales med deres navne. Om omfanget af referatet af de enkelte forklaringer er bl. a. anført:

”Gengivelse af overflødigt stof skal undgås. Dommen skal ikke være et referat af sagens gang. Dommen skal alene fremstå som rettens afgørelse af den tvist, der foreligger ved sagens optagelse til dom.

...

Visse forklaringer kan helt udelades...

De fleste forklaringer må naturligvis gengives i dommen. Men det vil være lige så forkert at referere dem ord for ord som at reducere dem til det rene ingenting. Det første vil være overflødigt, og det sidste vil forhindre, at dommen kan stå alene. Gengivelsen bør ikke gøres alt for kort.

...

Parternes forklaringer bør i almindelighed gengives ret udførligt. Vidneforklaringer kan man ofte være lidt mere hårdhændet overfor.

...

Er en vidneforklaring selvmodsigende eller meget usikker og i strid med sagens øvrige oplysninger, kan den refereres meget kort. Det samme gælder, hvor en forklaring er åbenbart urigtig. Man kunne overveje i sådanne tilfælde helt at udelade forklaringen. Vedrører forklaringen imidlertid forhold, som er af betydning for et bevistema i sagen, er det bedre at markere, at forklaringen har fundet sted, ved at i korthed at angive, hvad vidnet har forsøgt at hævde.

...

Det bør oplyses, hvis et vidne har tilknytning til parterne.

...

Det bør også nævnes, hvis et vidne har afgivet forklaring uden sædvanligt vidneansvar.

...

Indholdet i den enkelte forklaring bør så vidt muligt gengives kronologisk i forhold til det hændelsesforløb, der forklares om.”

4.1. Arbejdsgruppens overvejelser og forslag.

Gengivelsen af forklaringer bør både i 1. instanssager og i ankesager indskrænkes til at angå omtvistede punkter i sagen og andre forhold, der er relevante for afgørelsen. I ankedomme bør gengivelsen endvidere kun omfatte nye relevante oplysninger i forhold til, hvad der blev forklaret for byretten. Samtidig bør man selvfølgelig være opmærksom på, at gengivelsen ikke bliver alt for kortfattet, og at der i visse situationer kan være et hensyn at tage til, at parter kan se, at retten har hørt dem.

Efter arbejdsgruppens opfattelse kan det diskuteres, om forklaringer, der enten er selvmodsigende eller urigtige, bør refereres meget kort, således som det anføres i ”Dommen”. Hvis man tilsidesætter en forklaring, kan der efter arbejdsgruppens opfattelse være grund til at referere forklaringen på en sådan måde, at det utroværdige i forklaringen anskueliggøres, hvilket i nogle tilfælde kan nødvendiggøre en lidt mere omfattende gengivelse af forklaringen.

Læsevenligheden øges, hvis den enkelte forklaring gengives kronologisk i forhold til det hændelsesforløb, der er tale om, og hvis en længere forklaring inddeles i afsnit ud fra de temaer, der er forklaret om.

Arbejdsgruppen anbefaler derfor, at forklaringerne så vidt muligt gengives kronologisk, og at længere forklaringer opdeles i afsnit.

Efter arbejdsgruppens opfattelse giver det – navnlig hvis der er tale om en sag med mange og lange forklaringer – et godt overblik indledningsvis at have en samlet angivelse af, hvem der har afgivet forklaring under ankesagen. Hertil kommer, at det ikke helt sjældent hænder, at der ikke kommer noget nyt relevant frem i forhold til, hvad vedkommende part eller vidne har forklaret for byretten. I dette tilfælde er det som nævnt oven for overflødigt i ankedommen at gengive noget fra forklaringen for landsretten, men ved den indledende opremsning vil der være en markering af, at parten eller vidnet også har afgivet forklaring for landsretten.

Arbejdsgruppen foreslår på den baggrund, at det afsnit i ankedommen, der omhandler forklaringer, fortsat indledes med en opremsning af, hvem der har afgivet forklaring, medmindre der kun er afgivet forklaring af en person.

5. Proceduren.

Domme i civile sager skal i henhold til retsplejelovens § 218 a, stk. 1, indeholde en gengivelse af parternes anbringender.

I ankesager er udgangspunktet, at en part gør de samme anbringender gældende, som vedkommende har gjort gældende for byretten. Det ses dog ikke helt sjældent, at et eller flere anbringender frafalder, eller at et eller flere nye anbringender – under iagttagelse af reglerne om adgangen hertil i retsplejelovens § 383 og 384 - gøres gældende.

I næsten samtlige de civile ankedomme, arbejdsgruppen har gennemgået fra landsrettens enkelte afdelinger, er der vedrørende proceduren henvist til proceduren for byretten overvejende ved brug af formuleringen, at ”parterne har i det væsentlige gentaget deres procedure for byretten”. I en enkelt dom er det anført, at et anbringende er frafaldet.

I mange byretsdomme er proceduren gengivet ved, at der er citeret fra parternes påstandsdokumenter. I ankesagerne har parterne ofte indgivet påstandsdokumenter, og der findes også eksempler på, at disse er citeret i ankedommen.

I ”Dommen” er det vedrørende udformningen af 1. instansdomme anført, at gengivelsen af proceduren bør være et koncentrat af proceduren, ikke et referat. Der bør tages så meget med, som er nødvendigt for, at retten ved benyttelsen heraf kan nå til domsresultatet, og ved gengivelsen af begge parter procedure bør anvendes samme systematik. I ”Dommen” er yderligere anført, at:

”Parternes anbringender bør gengives *i logisk rækkefølge*, dvs. typisk svarende til den rækkefølge, hvori påstandene er gengivet. I forhold til den enkelte påstand bør anbringender gengives *systematisk*, fx anbringender om ansvarsgrundlag før anbringender om erstatningens størrelse. Det skal fremgå af gengivelsen, om en parts anbringender fremsættes som kumulative, alternative eller principale og subsidiære.

Proceduren omfatter som nævnt – ud over anbringenderne – *parternes argumentation om bevisafgørelsen, retsreglernes indhold og den retlige subsumtion*.

Disse synspunkter kan oftest gengives i umiddelbar tilknytning til omtalen af de pågældende anbringender. Gengivelsen bliver dermed systematisk, idet der følges samme opbygning som for anbringenderne. Gengivelsen kan normalt ske i en stærkt sammentrængt form. Kun hovedpunkterne opregnes.

Indeholder parternes bemærkninger til *bevisførelsen* ikke noget særligt, kan de ofte helt udelades. Eventuelt kan gengivelsen reduceres til en angivelse af parternes holdning til spørgsmålet om bevisbyrde. Gengivelsen af parternes betragtninger over bevisførelsens resultater bør i alle tilfælde være yderst kortfattede. Det vil fremgå af sagsfremstillingen og i bevisførelsen, om et givet faktum er bestridt eller ej, og dommens begrundelse bør indeholde det nødvendige om selve bevisbedømmelsen.

Har proceduren drejet sig om et helt centralt *præjudikat*, bør dette nævnes, typisk blot ved henvisning til UfR eller anden publikation. Herudover er det i almindelighed helt unødvendigt at nævne de ofte mange retsafgørelser, som parterne omtaler under proceduren. Lidt firkantet kan det siges, at det meste af den tid, der bruges på retspraksis under procedurer, handler om, hvorfor en given afgørelse *ikke* er af betydning for sagen.

Omtale af *forarbejder* under proceduren bør gengives, hvis der efter forarbejdernes betydning og tvistens karakter er anledning til det. Drejer sagen sig om fortolkning af en lovbestemmelse, og indeholder forarbejderne væsentlige fortolkningsbidrag, bør der henvises til det pågældende sted i en betænkning eller Folketingstidende etc. I det omfang, dommen bør indeholde citater fra sådanne retskilder, gøres det bedst i form af en ”neutral” gengivelse i et særligt afsnit.”

På det tidligere nævnte fællesmøde mellem dommerne fra Østre og Vestre Landsret og Sø- og Handelsretten i 2003 på Klarskovgaard berørte højesteretsdommer Peter Blok også spørgsmålet om gengivelsen af proceduren i landsretternes og Sø- og Handelsrettens 1. instansdomme. I referatet fra mødet er bemærkningerne herom gengivet således:

”Gengivelsen af proceduren skal være gennemtænkt og systematisk – gerne mere end advokaterne har lavet den. Advokaternes procedure skal derfor redigeres – også gerne med afsnit. Der er et problem, at det er blevet almindeligt at medtage parternes påstandsdokumenter i dommen, da påstandsdokumenterne ofte ikke er systematiske. Det værste er, når der i påstandsdokumenterne står anført: ”at ...”, ”at... ”, ”at ...” Disse ”at’ er” bliver ofte ikke sat i relation til hinanden med hovedanbringender og underanbringender. Det er Højesterets ønske, at der virkelig gøres noget ved proceduren. Af hensyn til præjudikatsvirkningen er det også vigtigt, at proceduren er systematisk.”

5.1. Arbejdsgruppens overvejelser og forslag.

I ankesager er det hovedreglen, at en part gør de samme anbringender gældende, som vedkommende har gjort gældende for byretten. Er der imidlertid tale om, at en af parterne har frafaldet et anbringende eller har gjort et nyt gældende, bør der i overensstemmelse med reglen i retsplejelovens § 218 a, stk. 1, være en angivelse heraf i ankedommen, uanset om det nye anbringende får betydning for sagens afgørelse.

I de fleste ankesager procederes der ud fra de samme anbringender og de samme synspunkter, som er gjort gældende for byretten, og det vil derfor være retvisende og samtidig arbejdskraftbesparende i ankedommen blot at henvise hertil. Over for formuleringen ”at parterne i det væsentlige har gentaget deres procedure for byretten”, som anvendes standardmæssigt i landsrettens ankedomme, kan det indvendes, at vi ikke kan vide, hvorledes proceduren i byretten har formet

sig. Dette er navnlig klart i de tilfælde, hvor det i byretsdommen er anført, at parterne i det væsentlige har procederet i overensstemmelse med deres påstandsdokumenter, som herefter er citeret, og det i tilknytning hertil er anført, at parterne under proceduren i byretten har uddybet deres synspunkter.

Det afgørende for, hvad der i en anke dom bør stå om proceduren, må være, om der i landsretten er gjort de samme anbringender gældende som for byretten, hvilket må vurderes ved at sammenholde byretsdommens gengivelse af proceduren med det, der anføres under proceduren for landsretten. Er der sammenfald, kan der i anke dommen henvises hertil. Arbejdsgruppen foreslår på den baggrund, at man i stedet for den hidtidige formulering vedrørende proceduren i stedet skriver, at ”parterne har for landsretten gentaget deres anbringender for byretten og har procederet i overensstemmelse hermed”. Under hovedforhandlingen kan retten – såfremt det findes hensigtsmæssigt - ved spørgsmål til parternes advokater søge at få bekræftet, at der gøres samme anbringender gældende som for byretten.

I nogle sager vil det ikke være retvisende eller dækkende blot at henvise til, hvad der er gjort gældende for byretten. Det kan navnlig tænkes i tilfælde, hvor proceduren for byretten er meget kortfattet gengivet. I disse tilfælde bør anke dommen indeholde en gengivelse af proceduren for landsretten (eller et supplement til proceduren for byretten). Udformningen heraf må afhænge af den enkelte sags karakter. Om der kan ske citering af parternes påstandsdokumenter, må bero på en konkret vurdering.

For så vidt angår anke domme, der kan forventes at blive præjudikater, finder arbejdsgruppen, at gengivelsen af proceduren bør ofres særlig opmærksomhed. Hvis det i forhold til proceduren for landsretten ikke vil være retvisende eller dækkende at henvise til, hvad der er gjort gældende for byretten, bør proceduren efter arbejdsgruppens opfattelse udformes i overensstemmelse med de i ”Dommen” opstillede retningslinjer for udformningen af proceduren i 1. instanssager.

6. Præmisserne.

Domme skal i henhold til retsplejelovens § 218, stk. 1, begrundes, og i § 218 a, stk. 1, er det fastsat, at domme skal angive de faktiske og retlige omstændigheder, der er lagt vægt på ved sagens afgørelse.

I ganske mange af ankedømmene stadfæstes byrettens dom i henhold til de grunde, byretten har anført, eventuelt med en tilføjelse om, at det, der er fremkommet for landsretten, ikke kan føre til et andet resultat.

I ”Dommen” er om udformningen af præmisser i 1. instanssager bl. a. anført:

”Med hensyn til de *faktiske* omstændigheder må det overvejes, hvilket faktum der skal være til stede for at kunne drage de juridiske slutninger, som skal begrunde resultatet. Ubestridte faktiske omstændigheder kan uden videre lægges til grund. Er der derimod strid om faktum, må retten i sin begrundelse inddrage sin bedømmelse af beviserne.

Hvad enten en bevisbedømmelse er nødvendig eller ikke, bør det af dommen tydeligt fremgå, hvilke faktiske omstændigheder, der er lagt til grund. Denne stillingtagen til faktum bør normalt - men ikke nødvendigvis altid - være præmissernes første led. Fastlæggelsen af faktum er af betydning både for forståelse af afgørelsen, for parternes ankeovervejelser og for en vurdering af dommen som præjudikat.

Resultatet af *bevisbedømmelsen* bør i almindelighed i sig selv begrundes. I visse tilfælde kan bevisbedømmelsen bero på så mange enkelte momenter, at det ikke vil være realistisk at angive dem alle i dommen. Dette udelukker imidlertid ikke, at man sammenfatter momenterne og fremhæver de væsentligste. Dette kan fx ske således:

"Efter en samlet vurdering af bevisførelsen lægger retten til grund, at ... Der er navnlig lagt vægt på indholdet af skrivelsen af ... og på vidnerne x og y' s overensstemmende forklaringer."

Hvor detaljeret man bør gå ind på de enkelte bevismomenter, må navnlig bero på, hvor parterne ved bevisførelsen og proceduren om det faktiske har sat mest ind.

Bevisvurderingen bør indgå i begrundelsen, også når det faktiske grundlag for sagens afgørelse fastlægges efter en bevisbyrde-regel. Det kan i almindelighed ikke anses for tilstrækkeligt blot at sige, at en part ikke har løftet sin bevisbyrde, fx ved udtrykket: "Da det ikke er godtgjort, at ...". Der bør i højere grad gives udtryk for den bevisbedømmelse, som har ført til, at parten ikke med den nødvendige styrke har løftet sin bevisbyrde. Det kan som minimum ske ved fx at sige: "Mod sagsørgtes benægtelse findes det ikke godtgjort, at ...". Men det må anses for mere tilfredsstillende, at retten nævner de momenter, der bevirker dette. Det kan fx udtrykkes således:

"Der er navnlig lagt vægt på, at parterne har afgivet modstridende forklaringer, at vidnet x har givet udtryk for, at hans erindring er usikker, og at parternes brevveksling ikke indeholder klare holdepunkter for bevisbedømmelsen."

Hvis situationen er den, at der ikke er andet at bygge på end to modstridende partsforklaringer, kan man sige det lige ud. Det kunne ske således:

"Det påhviler NN at bevise, at en aftale om salg er indgået. Parternes forklaringer herom er modstridende, og der er ikke ved bevisførelsen i øvrigt fremkommet oplysninger, der klart taler for den ene parts opfattelse frem for den anden. NN har på den baggrund ikke løftet sin bevisbyrde. Retten lægger derfor til grund, at der ikke er indgået en aftale..."

Man bør i almindelighed fremhæve de mest betydningsfulde bevisfakta fra bevisførelsen, hvad enten de taler for eller imod, samt søge at præcisere dét, som er udslagsgivende.

Efter bevisbedømmelsen må retten gengive sine *retlige betragtninger*. Det er ikke nok med en koncentreret juridisk og logisk gennemtænkning. Den bør også give sig klart sprogligt udtryk. De retlige betragtninger bør vel gengives kort, men ikke så kort, at der ikke er nogen reel begrundelse.

Ved fortolkning af en *lovbestemmelse* bør man fx ikke nøjes med at fastslå, at bestemmelsen må forstås på en bestemt måde. Man bør også anføre, hvorfor man er nået til dette resultat. Der kan henvises til fx bestemmelsens ordlyd, dens formål eller dens forarbejder.

...

Når det er fastslået, hvilket faktum der lægges til grund, og hvilke regler der anvendes, står spørgsmålet om *subsumtionen* tilbage. Subsumtionen kan i mange tilfælde begrundes meget kort eller måske ligefrem springes over, fordi sagens kerne er et bevisspørgsmål eller et rent retligt spørgsmål. I andre tilfælde kræver subsumtionen en nærmere begrundelse.

Det sker ofte, at retten fremhæver de momenter, der findes afgørende, og derefter tilføjer: "Under disse omstændigheder...". Denne begrundelsesteknik er i orden, når det klart er angivet eller dog fremgår, hvilken regel der anvendes, og dermed hvilke retlige kriterier (retsstiftende kendsgerninger) de fremhævede momenter henføres under.

Derimod er teknikken mindre heldig, når opremsningen – som det ofte ses – får lov at stå alene. I sådanne tilfælde kan teknikken opfattes som udslag af en overdreven trang til at gøre afgørelsen konkret, og måske også mere konkret end den efter en nærmere analyse faktisk er.

Den blotte opremsning kan også tilsløre, med hvilken vægt de enkelte momenter indgår. Hermed kan det blive uklart, om resultatet uden visse af momenterne var blevet det samme, og dermed hvad der er afgørende for sagens udfald. Det velkendte udtryk: "I hvert fald under disse omstændigheder..." er heller ikke egnet til at skabe klarhed.

...

Præmisserne bør *udformes systematisk*. Man bør som udgangspunkt følge den systematisk, der er lagt op til gennem dommens øvrige afsnit, herunder proceduren. Ofte bør man starte med faktum, herunder bevisbedømmelsen, og derefter tage stilling til det retlige grundlag og subsumtionen. Hvis en nødvendig stillingtagen til et retligt spørgsmål bliver afgørende for, hvilke dele af faktum der er relevante, - eller for bevisbyrdefordelingen -, er det dog mest nærliggende at starte med det retlige. I mere komplicerede sager kan præmisserne ofte med fordel underopdeles med overskrifter."

I det indlæg, højesteretsdommer Peter Blok som tidligere nævnt holdt på Klarskovgård i 2003, gav han udtryk for, at Højesteret som regel er tilfreds med landsretternes og Sø- og Handelsrettens præmisser. Peter Blok var blandt andet også inde på spørgsmålet om, hvad der skal til, for at Højesteret stadfæster i henhold til grundene. Af referatet fra mødet fremgår herom følgende:

”Højesteret er ikke tilhænger af for ”snakkende” præmisser. Landsretterne laver lidt mere udførlige præmisser end tidligere. Det er måske blevet sjældnere, at Højesteret stadfæster i henhold til grundene. Det er den overvejende opfattelse i Højesteret, at der skal stilles strenge krav til stadfæstelse i henhold til grundene. Præmisserne skal efter denne opfattelse være fuldstændig korrekte og umisforståelige, hvis Højesteret skal endossere dem”.

6.1. Synspunkter i den juridiske litteratur om den traditionelle præmisudformning.

Som bekendt har der gennem tiden været rejst kritik af eller sat spørgsmålstegn ved den danske tradition med relativt kortfattede præmisser og konkret begrundede afgørelser. I en artikel i UfR 2000B.345ff med overskriften: Idealisme, pragmatisme og realisme i dansk ret og retsvidenskab skriver dr. jur. Bernhard Gomard herom bl.a.:

”Det er et væsentligt spørgsmål, om det er tilstrækkeligt til at opfylde de retlige krav, der stilles til den dømmende magt, at domme vedtages og affattes alene med henblik på afgørelsen af den foreliggende konkrete tvist, således at begrundelsen i dommen begrænses til at fastslå, hvad indholdet er af den nødvendige retsregel, som skal lægges til grund for afgørelsen, til vendinger som f.eks. ”efter alt det foreliggende findes”, ”i hvert efter det således oplyste”, i hvert fald under disse omstændigheder findes” eller lignende, der ikke siger meget andet, end at retten antager, at den regel, som er gældende og relevant, i hvert fald omfatter tilfælde som det foreliggende, og at retsfølgen er som bestemt i dommen. Erkendes må, at en domstol kan føle en sådan usikkerhed typisk på et nyt eller et særligt vanskeligt område, at den ikke finder det klogt eller forsvarligt at lægge mere fast i sin dom, end hvad den finder nødvendigt for at kunne afgøre den foreliggende sag, og ikke mere, end den mener at kunne overse. Erkendes må også, at det kan være uhensigtsmæssigt at tage munden for fuld og senere at måtte trække i land. Det må imidlertid antages, at et af de krav, som både stilles af almindelige traditionelle danske forfatningsretlige principper og af retstatsprincippet er, at retssystemet skal bestå af almindelige regler og også udbygges med regler, ikke med frie, arbitrære skøn. Forvaltningsmyndigheder kan i et vist omfang træffe afgørelser efter et frit skøn. Den dømmende og den udøvende magt har forskellige opgaver og arbejder under forskellige betingelser. Dette skøn kan kun i begrænset omfang efterprøves af domstolene, .. men i øvrigt består retssystemet af regler, og den vejledning om, hvad der skal gælde, hvor der ikke kan findes klare svar i lovgivningen eller hidtidig praksis, skal – så vidt det er muligt – gives ved at udbygge regelsystemet med præciseringen af eksisterende regler eller med nye regler. Domme bør derfor om fornødent søge at bygge på og give udtryk for almindelige regler eller retningslinier, ikke på konkrete skøn. Lovgivningens styring af retstilstanden består ofte kun i fastlæggelsen af hovedlinier, således at domstolene må foretage ikke kun den nødvendige bevisbedømmelse og den retlige vurdering (kvalifikation) af de konkrete situationer, der forelægges domstolene i tvister, men også en nødvendig præcisering og supplerende af retstilstanden.”

I to artikler i Juristen fra 2005 har nu afdøde professor Henrik Zahle og advokat Per Magid behandlet spørgsmålet om domspræmisser og domskoncipering (Juristen 2005, s.161ff. og s. 166 ff.). Henrik Zahle sammenfatter sine synspunkter i følgende tre punkter:

Præmisser formuleres, så de ikke blot er konkret eller individuelt formulerede, men også har et generelt indhold, men naturligvis ikke videregående end det, sagen med det fremlagte og fremskaffede materiale kan danne grundlag for.

Juridisk materiale, herunder juridisk litteratur, der er påberåbt under sagens behandling eller inddraget af dommeren, og som har spillet en væsentlig rolle for sagens bedømmelse, omtales og kommenteres.

Dommens afsnit for ”Rettens begrundelse og resultat” bør ekspandere ved i stigende grad at udformes, så det kan stå alene. Dommens karakter af sagsreferat viger for dommen som judiciel retsfastsættelse.”.

Advokat Per Magid skriver i sin artikel blandt andet følgende i et afsnit med overskriften ”Korte eller lange præmisser”:

”Et særpræg for danske domme, navnlig domme afsagt af Højesteret, er den præcise kortfattede i formuleringen af præmisser. Som studerende husker jeg den åbenbaring, det var at stifte bekendtskab med Studiebog i Folkeret⁹ med dens skatte af vel-formulerede domme fra den mellemfolkelige domstol, fra internationale voldgiftsretter og engelske domstole. Det var en sproglig og intellektuel guldgrube. Udførlige overvejelser i lange velskrevne præmisser af enkelte navngivne dommere udformet i en nærmest essayistisk form, der rummede enkelte sætninger, der havde en ophøjet gennemslagskraft. Ville det ikke være at foretrække, at vi her i landet fik en lignende tradition? Vi behøver ikke engang at gå så langt bort. Læsning af domme fra den norske højesteret har kvaliteter, der blandt andet udspringer af, at det er den førstvoterende dommers votum, der folder sig ud. En på mange måder tillokkende tanke.

Det skorter ikke på kritik ad den danske tradition. Joseph Lookofsky har f.eks. anført, at vore præmissers ordknaphed kan udgøre et problem i relation til opfyldelsen af vore forpligtelser i henhold til CISG¹⁰. Men der kan fremhæves nogle gode sider ved den introverte kortfattede, der præger præmisskrivelsen.

Den korte stil indebærer, at domstudierne bliver mindre tidskrævende og usikkerheden i fortolkningen af afsagte domme mindre. Måske bidrager kortfattedheden også til at fremme soberheden på veltalendes bekostning.

Højesteretsdommere har skrevet ganske udførligt om fremgangsmåden ved voteringen i Højesteret. Man får her indtryk af det store og inspirerende arbejde, der udføres under voteringen. Det gør det også klart, at udenforstående ved den kortfattede præmisskrivning går glip af megen indsigt og forståelse af de overvejelser, der fører frem til resultatet. Det tror man som procederende advokat meget gerne på. De gode synspunkter, der er blevet anført i påstandsdokumentet og under proceduren, genfindes ingen steder. Tanken om, at de skulle være forsvundet i et sort hul, er ikke tillokkende.

Det ville sikkert være til fordel for retslivet, hvis noget af det intellektuelle tankegods kunne formidles til en kreds uden for voterings- og præmisskrivningslokalerne. Bedst vil det være, hvis domme og præmisser var affattet på en måde, der gav modtageren en større indsigt i de afvejsninger, der har fundet sted. En så radikal ændring vil for-

mentlig tillige påvirke arbejdsmetode og udtryksform for jurister i almindelighed til det bedre.”

6.2. Arbejdsgruppens overvejelser og forslag.

Den vigtigste del af en dom er - bortset fra selve resultatet – den begrundelse, der i dommen gives for rettens stillingtagen. Ud fra en kvalitetssynsvinkel er det den del af dommen, der bør stilles de største krav til. Samtidig er det værd at huske, at gode præmisser kan skrives på forskellig måde, og meget må afhænge af den enkelte sags karakter.

Enhver dom må for at opfylde målsætningen om at have højeste faglige kvalitet indeholde en fyldestgørende og reel begrundelse.

Arbejdsgruppen finder ikke anledning til at foreslå nogen ændring af den faste tradition med hensyn til at udforme relativt kortfattede præmisser. Det bør imidlertid i alle tilfælde være sådan, at der er en konkret begrundet stillingtagen til sagens faktiske og retlige omstændigheder. Hvor detaljeret denne konkrete stillingtagen skal være, må afhænge af den enkelte sag, men efter arbejdsgruppens opfattelse bør man som udgangspunkt følge de anbefalinger, der er gengivet oven for fra ”Dommen”.

I lyset af at landsretten som tidligere beskrevet i højere grad nu er den instans, der skal opretholde, forme og udbygge retspraksis, anbefaler arbejdsgruppen, at man er opmærksom på, om en ankesag kan forventes at blive et præjudikat og da – hvis sagen åbner mulighed herfor – overvejer, om begrundelsen for afgørelsen bør gives en mere generel rækkevidde, eller den skal gøres ganske konkret.

I mange sager indeholder byrettens dom en god begrundelse, og ud over at være arbejdskraftbesparende vil en stadfæstelse af byrettens dom i henhold til de grunde, byretten har anført, være en anerkendelse af det arbejde, byretsdommeren har lagt i udformningen af præmisserne. Disse hensyn kan efter arbejdsgruppens opfattelse indgå ved overvejelserne om præmisudformningen men må naturligvis ikke overskygge hensynet til, at parterne får en tilfredsstillende begrundelse for rettens afgørelse af sagen.

En stadfæstelse i henhold til byrettens grunde må efter arbejdsgruppens opfattelse forudsætte, at der er tale om en reel og fyldestgørende begrundelse, hvilket indebærer, at der i byrettens begrundelse skal være en konkret begrundet stillingtagen til sagens faktiske og retlige omstændig-

heder og til de anbringender, som det er nødvendigt at forholde sig til for at nå til det samme resultat som byretten. Efter arbejdsgruppens opfattelse bør det helt overvejende også være en forudsætning, at der, i de tilfælde hvor det er relevant, er redegjort for bevisbedømmelsen og for den retlige subsumtion i overensstemmelse med de anbefalinger, der er beskrevet i ”Dommen”, og som er refereret ovenfor.

I sager, der må forventes at kunne få præjudikatsværdi, er der efter arbejdsgruppens opfattelse anledning til særligt at overveje, om begrundelsen som den vigtigste del af ankedommen bør ændres eller udbygges i forhold til begrundelsen i byrettens dom. Her bør kravene til at stadfæste i henhold til de grunde, byretten har anført, ikke ligge langt fra, hvad der ifølge det tidligere citerede fra højesteretsdommer Peter Bloks redegørelse følges af Højesteret.

Arbejdsgruppen finder, at standardformuleringen i tilfælde, hvor landsretten stadfæster byrettens dom, skal gøre det klart, at der i landsretten er foretaget en ny og selvstændig vurdering. På den baggrund foreslår arbejdsgruppen, at der kan anvendes følgende formulering:

”Landsretten er enig i byrettens resultat og begrundelsen herfor.

Landsretten stadfæster derfor byrettens dom.”

7. Sagsomkostninger.

Det skal i en dom oplyses, hvordan det samlede omkostningsbeløb, der fastsættes af retten, er fordelt på retsafgift, udgift til advokatbistand og andet. I henhold til retsplejelovens § 316, stk. 1, skal udgiften til advokatbistand erstattes med et passende beløb, medens øvrige udgifter, herunder til retsafgift (af det vundne beløb) skal erstattes fuldt ud.

Detaljeringsgraden og valg af model for fastsættelsen af det samlede omkostningsbeløb har varieret i de forskellige retsinstanser i perioden, efter at retsplejelovens regler om sagsomkostninger blev ændret ved lov nr. 554 af 24. juni 2005. Senest er der opnået enighed om, at udgifter til dækning af advokaternes udgifter ved fremstilling af ekstrakt og materialesamling nu skal indregnes i det samlede beløb, der tilkendes til dækning af udgifterne til advokatbistand.

Ved brev af 15. januar 2008 til de to landsretspræsidenter orienterede Højesterets præsident Torben Melchior om, at Højesteret, i de tilfælde, hvor den tabende part udover et passende beløb til

dækning af udgifter til advokatbistand skal betale retsafgift og eventuelle andre udgifter, i domsbegrundelsen fremover ville specificere det beløb, der fastsættes til dækning af advokatbistand. I overensstemmelse hermed er det samlede omkostningsbeløb i Højesterets domme i de angivne tilfælde ikke længere noget rundt beløb, men det skæve beløb der fremkommer ved sammenlægning af de forskellige poster, som indgår i omkostningsafgørelsen. De enkelte beløb er nævnt under afsnittet ”Højesterets begrundelse og resultat”, dog i visse tilfælde i et særskilt afsnit med overskriften ”Sagsomkostninger”.

7.1. Arbejdsgruppens overvejelser og forslag.

Hensynet til en vis ensartethed taler efter arbejdsgruppens opfattelse for, at der i alle domme følges samme retningslinjer vedrørende specifikation af sagsomkostningerne, og arbejdsgruppen foreslår, at landsretten følger samme praksis som Højesteret. Det indebærer, at der i de tilfælde, hvor der i omkostningsafgørelsen indgår andet end det passende beløb til dækning af udgiften til advokatbistand, skal være en specifikation af dette beløb og af de øvrige udgifter, der skal betales, og at det samlede omkostningsbeløb, der fremgår af domskonklusionen, vil være en sammenlægning af disse.

Arbejdsgruppen foreslår, at den fortrykte tekst i standardkonceptet til de civile ankesdomme ændres, således at teksten for så vidt angår sagsomkostninger følger den foreslåede model. Arbejdsgruppen finder ikke, at der er grund til at give afsnittet egen overskrift. Afsnittet om sagsomkostningerne kan placeres som afslutningen på rettens præmisser.

Arbejdsgruppen foreslår, at der som standard anvendes følgende formulering:

”X skal betale sagsomkostninger for landsretten/begge retter til Y med i alt Z kr. Beløbet omfatter A kr. til retsafgift, B kr. til udgifter til advokatbistand og C kr. til .... Ved fastsættelsen af beløbet til dækning af udgifterne til advokatbistand er der ud over sagens værdi taget hensyn til .. (sagens omfang og varighed/sagens betydning ..).

Er det ved fastsættelsen af sagens omkostninger tillagt betydning, at en eller flere påstande er ændret under ankesagens behandling, bør dette fremgå af begrundelsen for sagsomkostningsafgørelsen. Hvis spørgsmålet om betydningen heraf har været procederet, bør det endvidere inddrages i begrundelsen, uanset om påstandsændringen ikke er tillagt betydning for sagsomkostningsafgørelsen.

8. Domskonklusionen.

Domskonklusionen fastlægger parternes indbyrdes retsstilling og forpligtelser og skal – hvis der ikke er tale om et anerkendelsessøgsmål – kunne danne grundlag for fuldbyrdelse af dommen. Det kræver, at det klart skal fremgå, hvem der ved dommen pålægges en forpligtelse, hvilken forpligtelse der er tale om, og over for hvem forpligtelsen pålægges.

Som anført i ”Dommen” angiver konklusionen ”nettoresultatet” for parterne. Har den ene part påstået sig tilkendt et bestemt beløb, og den anden part fremsat et modkrav, bringes den mindre forpligtelse til fradrag i den større.

I ”Dommen” er det endvidere angivet, at når dommen fastslår en forpligtelse for en af parterne, er det formuleringsmæssigt mest enkelt og mundret at udtale, at parten ”skal betale” eller ”skal anerkende”. Sådanne formuleringer udtrykker helt klart det imperativ, som en domskonklusion er. Skal en part frifindes for modpartens krav, skrives alene, at parten ”frifindes”, idet det jo fremgår af dommen, hvad vedkommende er frifundet for.

For så vidt angår sagsomkostninger er det endelig i ”Dommen” anført, at det ikke i konklusionen angives, om der i omkostningsbeløbet indgår moms eller ej. Er der flere parter på en af siderne, skal det fremgå, om omkostningsbeløbet tillægges/pålægges hver af dem eller i alt, og i givet fald om der hæftes solidarisk. Ophæves omkostningerne, bør man benytte det almindeligt forståelige udtryk, at ”Ingen af parterne skal betale sagsomkostninger til den anden part”.

I Østre Landsret angives parterne i konklusionen traditionelt med deres processuelle stilling under sagen. Det veksler, om det anføres, at den dømte ”skal betale” eller ”betaler”, og det afhænger ikke altid af, om den, der skal betale eller anerkende noget, er en offentlig myndighed. Formuleringen angående sagens omkostninger varierer også en del. I nogle domme angives det, at idømte sagsomkostninger forrentes efter rentelovens § 8 a.

I Højesteretsdomme bruges ikke partsbetegnelser i domskonklusionen. Med hensyn til sagens omkostninger anvendes som standard: ”De(t) idømte sagsomkostningsbeløb skal betales inden 14 dage efter denne højesteretsdoms afsigelse og forrentes efter rentelovens § 8 a”.

8.1. Arbejdsgruppens overvejelser og forslag.

Arbejdsgruppen har overvejet, om ankedømmens resultat burde rykkes frem, således at dommen – i lighed med afgørelser fra forskellige forvaltningsmyndigheder - blev indledt med dømmens resultat. Det er imidlertid fast tradition, at domme udformes, således at dømmens konklusion er afslutningen på dommen, og arbejdsgruppen finder ikke grundlag for at foreslå nogen ændring på dette punkt.

Hensynet til, at dommene har et vist fælles præg, taler efter arbejdsgruppens opfattelse for, at der i domskonklusionen følges samme retningslinjer i alle domme. På den baggrund anbefaler arbejdsgruppen, at der ikke bruges partsbetegnelser, og at man i alle tilfælde bruger formuleringen, at den dømte ”skal betale” eller ”skal anerkende”. Hvis omkostningerne ophæves, bør man anvende formuleringen, at ”Ingen af parterne skal betale sagsomkostninger til den anden part”. Det anbefales endvidere, at det angives, at idømte sagsomkostninger forrentes efter rentelovens § 8 a.

9. Parternes betegnelse.

I de ankesdomme, arbejdsgruppen har gennemgået fra de enkelte afdelinger, har parterne i mange tilfælde været omtalt som appellant/en/appellanterne og indstævnte. I nogle domme veksler det undervejs i dommen, om en part omtales ved navn eller med sin processuelle betegnelse.

Højesteret er for længst gået over til at bruge navne, således at den processuelle betegnelse alene bruges første gang, den pågældende omtales. Da højesteretspræsident Torben Melchior redegjorde herfor på fællesmødet mellem dommerne fra Østre og Vestre Landsret og SØ- og Handelsretten på Klarskovgaard i 2003 nævnte Torben Melchior, at det dog undtagelsesvis kan være for besværligt at gengive navne, f.eks. hvis der er flere parter på samme side, eller hvis et navn er meget besynderligt, f. eks. SUBK 4318 ApS.

I ”Dommen” skrives kort, at partsbetegnelser bør begrænses eller afskaffes.

9.1. Arbejdsgruppens overvejelser og forslag.

Hensynet til ensartethed taler efter arbejdsgruppens opfattelse for, at der i alle ankesdomme så vidt muligt følges en ensartet linie med hensyn til betegnelsen af sagens parter, og arbejdsgruppen anbefaler, at det – ligesom i Højesteret – gøres til den absolutte hovedregel, at man bruger parternes navne og kun indledningsvis benytter partsbetegnelserne.

10. Sproget i dommene.

Danmarks Domstole har en sprogpolitik. Den findes beskrevet i hæftet ”Sprogpolitik for Danmarks Domstole” fra 2003, der indeholder anbefalinger og forslag til god sprogbrug i såvel retsafgørelser som anden kommunikation. I indledningen er bl. a. anført:

”Den faglige kvalitet i vores sagsbehandling, afgørelser og andre ydelser skal derfor altid være i orden. Men den faglige kvalitet skal også formidles i et klart, forståeligt og tidssvarende sprog.”

Sprogpolitikken har anbefalinger på en række områder, herunder også hvad angår domme og kendelser. Der er herom anført:

”Domme og kendelser har ofte mange forskellige modtagere: parterne i sagen, professionelle brugere som advokater og jurister, dommerne selv – og nogle gange pressen og dermed offentligheden. De har forskellige forudsætninger og forventninger og læser dommen ud fra forskellige synsvinkler.

Det kan være vanskeligt at tilgodese alle, men hvis parterne selv kan forstå dommen, dens præmisser og ikke mindst dens ord og begreber, kan de professionelle også forstå den.

Indret derfor sprog og fremstilling, så dommen bliver ikke blot klar og saglig, men også umiddelbart forståelig for den, der modtager afgørelsen.”

Sprogpolitikken anbefaler bl.a., at man anvender korte og overskuelige sætninger, at man skriver ligefremt uden brug af bagvendte ordstillinger, at man sparer på papiordene, og at man bruger et aktivt og konkret sprog.

Sprogpolitikken, der også indeholder en ordliste med forslag til, hvordan man kan skrive i overensstemmelse med anbefalingerne, er vedhæftet som bilag til notatet.

Sproget i de gennemgåede domme er i nogle tilfælde ikke ganske i overensstemmelse med anbefalingerne i sprogpolitikken.

10.1. Arbejdsgruppens overvejelser og forslag.

Sproget i dommene har udviklet sig, men der er fortsat eksempler på, at den tidligere traditionelle stil ikke helt er forladt.

Efter arbejdsgruppens opfattelse er der fortsat behov for at være opmærksom på sproget i ankedommene. Ved domsskrivningen må det tilstræbes, at sproget er i overensstemmelse med anbefalingerne i den fastsatte sprogpolitik for Danmarks Domstole.

11. Dommenes ydre fremtrædelsesform.

Ønsket om at domstolene skal opfattes som en helhed, gør det naturligt også at overveje dommenes ydre fremtrædelsesform. Denne problemstilling er – ligesom flere af de andre behandlede spørgsmål - ikke kun knyttet til udformningen af civile ankedomme men gælder generelt for de retsafgørelser, landsretten – og de øvrige domstole - træffer. Arbejdsgruppen har imidlertid fundet det relevant at behandle spørgsmålet om dommenes fremtrædelsesform, selv om arbejdsgruppen alene har til opgave at se på udformningen af ankedomme.

11.1. Anvendelse af overskrifter.

Læsevenligheden af en tekst, der ikke er ganske kortfattet, øges ved, at der foretages en opdeling af teksten i afsnit, og at der i tilknytning hertil gøres brug af overskrifter.

Gennemgangen af de enkelte afdelingers civile ankedomme giver et blandet billede af, i hvilket omfang der i ankedommene anvendes overskrifter til ankedømmenes forskellige dele, samt hvilken overskrift der i givet fald anvendes. Eksempelvis er der ikke altid nogen overskrift før afsnittet med dommens præmisser, og er der en overskrift, er denne ikke i alle tilfælde den samme (men f. eks ”Landsrettens begrundelse og resultat”, ”Landsrettens afgørelse” eller ”Landsrettens begrundelse og afgørelse”).

Højesteret anvender næsten undtagelsesfrit overskrifter, også hvor der er tale om en ganske kort dom, og de faste overskrifter i dommene fra Højesteret er ”Påstande”, ”Anbringender”, ”Supplerende sagsfremstilling”, ”Forklaringer”, ”Retsgrundlaget” og ”Højesterets begrundelse og resultat”.

Det standardkoncept, der for nogle år siden blev udarbejdet til brug for byretternes civile domme, indeholder følgende overskrifter: ”Sagens baggrund og parternes påstande”, ”Oplysningerne i sagen”, ”Parternes synspunkter” og ”Rettens begrundelse og afgørelse”.

11.2. Opsætning og skrifttyper.

De civile ankedomme skrives ligesom landsrettens øvrige domme med skrifttypen Times new roman. Overgangen til denne skrifttype, der også anvendes af Højesteret, er tidligere vedtaget på et plenarmøde.

Dommene skrives normalt med lige venstremargin og uden fast højremargin. Citater indrykkes i begge sider og har en mindre linieafstand i forhold til den øvrige tekst.

Det fremgår af de ankedomme, arbejdsgruppen har gennemgået fra de enkelte afdelinger, at hvis der anvendes overskrifter, skrives disse i nogle tilfælde med fed skrift i andre tilfælde med understreget tekst. Det varierer også, om navnene på de personer, der har afgivet forklaring, understreges eller skrives med fed skrift.

11.3. Arbejdsgruppens overvejelser og forslag.

Efter arbejdsgruppens opfattelse bør der tilstræbes en vis ensartethed for så vidt angår ankedommenes ydre fremtræden, og arbejdsgruppen foreslår derfor, at landsretten ligesom Højesteret gør brug af overskrifter i de civile ankedomme. Henset til den måde ankedømmene traditionelt indledes på, er der ikke samme anledning som ved Højesterets domme til at lave en overskrift før gengivelsen af parternes påstande. Derimod bør de øvrige afsnit i en anke dom efter arbejdsgruppens opfattelse have overskrifter. Det gælder afsnittene med en eventuel supplerende sagsfremstilling, en eventuel redegørelse for forarbejder m.v., eventuelle forklaringer samt proceduren og præmisserne. Disse afsnit bør efter arbejdsgruppens opfattelse have følgende overskrifter: ”Supplerende sagsfremstilling”, ”Retsgrundlaget”, ”Forklaringer”, ”Procedure” og ”Landsrettens begrundelse og resultat”.

Overskrifterne bør fremtræde ensartet, og arbejdsgruppen foreslår, at alle overskrifter skrives med fed skrift. Ud fra samme betragtning foreslås det endvidere, at navnene på de personer, der har afgivet forklaring, understreges.

Afgørelser fra en række forvaltningsorganer fremtræder med lige højre margin, hvilket efter nogle opfattelse giver et bedre helhedsindtryk. Ifølge it-afdelingen vil det ikke volde større vanskeligheder at ændre standardkonceptet til en anke dom (og eventuelt andre domskoncepter og koncepter til løsbilskendelser), således at der er lige højre margin, og efter overgangen til den nu

anvendte skrifttype skulle det heller ikke volde vanskeligheder at arbejde med lige højremargin i den fase, hvor dommen er under udarbejdelse.

Efter arbejdsgruppens opfattelse kan der være anledning til, at det diskuteres, om man som standard bør indføre lige højremargin i landsrettens domme.

12. Sammenfatning.

Arbejdsgruppen har overvejet, om der kan og bør opstilles visse retningslinjer for udformningen af den gode civile anke-dom. Arbejdsgruppen har taget udgangspunkt i den fastsatte målsætning for Danmarks Domstole, hvorefter vores afgørelser skal være af højeste faglige kvalitet og har med det for øje for de forskellige delelementer i en anke-dom overvejet, om der er anledning til at foreslå retningslinjer for udformningen heraf. Det har indgået i arbejdsgruppens overvejelser, at nogle anke-domme må forventes at ville få særlig betydning som præjudikater navnlig i betragtning af, at landsretten efter strukturreformen i videre omfang vil være den instans, der skal opretholde, forme og udbygge retspraksis. Det har samtidig indgået i arbejdsgruppens overvejelser, at andre anke-domme utvivlsomt kun vil have interesse for sagens parter. Hensynet til en fornuftig ressourceudnyttelse har ligeledes indgået i arbejdsgruppens overvejelser.

Arbejdsgruppen foreslår følgende retningslinjer for udformningen af anke-domme:

I anke-domme, der må forventes at blive præjudikater, bør der være en sagsfremstilling, hvis ikke byretdommen indeholder en sådan. Er byretdommens sagsfremstilling ikke fyldestgørende, bør anke-dommen indeholde den fornødne supplerende sagsfremstilling.

Er der fremkommet nyt relevant processtof for landsretten, bør dette omtales i anke-dommen.

Parts- og vidneforklaringer bør så vidt muligt gengives kronologisk i forhold til det hændelsesforløb, der refereres, og bør begrænses til nye relevante oplysninger i forhold til, hvad der blev forklaret for byretten. Længere forklaringer bør opdeles i afsnit.

Anke-dommens afsnit med forklaringer bør indledes med en opremsning af, hvem der har afgivet forklaring, medmindre der kun er afgivet forklaring af en person.

Det bør af ankedommens afsnit om proceduren fremgå, om parterne har gjort de samme anbringender gældende som for byretten. Er et eller flere anbringender frafaldet, eller er et eller flere nye anbringender gjort gældende, bør dette udtrykkeligt anføres.

Er der sammenfald mellem parternes anbringender for byretten og landsretten, kan der i ankedommen blot henvises hertil, hvilket bør ske under anvendelse af vendingen ”parterne har for landsretten gentaget deres anbringender for byretten og har procederet i overensstemmelse hermed”.

Må ankedommen antages at have præjudikatsværdi, og vil det i forhold til proceduren for landsretten ikke være retvisende eller dækkende at henviser til proceduren for byretten, bør gengivelsen af proceduren for landsretten i ankedommen udformes i overensstemmelse med de almindeligt anerkendte retningslinjer for 1. instanssager.

Ankedommen bør i alle tilfælde indeholde en fyldestgørende og reel begrundelse for dommens resultat. Det indebærer, at der bør være en konkret begrundet stillingtagen til sagens faktiske og retlige omstændigheder, herunder hvor det er relevant en konkret begrundelse for bevisbedømmelsen i sagen.

En anke-dom bør kun stadfæstes i henhold til de grunde, byretten har anført, hvis der i præmisserne i byrettens dom er en konkret begrundet stillingtagen til sagens faktiske og retlige omstændigheder og til alle de anbringender, det er nødvendigt at forholde sig til for at nå til dommens resultat.

Ved anke-domme, der kan forventes at få præjudikatsværdi, bør det særligt overvejes, om begrundelsen som den vigtigste del af dommen bør ændres eller udbygges i forhold til begrundelsen i byrettens dom, herunder om afgørelsen – hvis sagen åbner mulighed herfor – kan og bør gives en mere generel rækkevidde.

Ved specifikationen af sagsomkostningerne bør landsretten følge samme praksis som Højesteret. Det indebærer, at hvis der i omkostningsafgørelsen indgår andet end et passende beløb til dækning af udgiften til advokatbistand, bør både dette beløb og de enkelte udgifter være specificeret, og det samlede omkostningsbeløb, der skal betales, og som fremgår af domskonklusionen, bør være en sammenlægning af de angivne beløb.

Der bør følges ensartede retningslinjer for udformningen af domskonklusionen. I denne bør der ikke bruges partsbetegnelser, og der bør gøres brug af formuleringen, at den dømte ”skal betale” eller ”skal anerkende”. Hvis omkostningerne ophæves, bør man anvende formuleringen, at ”Ingen af parterne skal betale sagsomkostninger til den anden part”, og det bør angives, at idømte sagsomkostninger forrentes efter rentelovens § 8 a.

Sagens parter bør som altovervejende hovedregel omtales ved brug af deres navne, idet man kun indledningsvis bør benytte de processuelle partsbetegnelser.

Det bør tilstræbes, at sproget i dommene er i overensstemmelse med den fastsatte sprogpolitik for Danmarks Domstole.

Dommens forskellige dele bør have følgende overskrifter: ”Supplerende sagsfremstilling”, ”Retsgrundlaget”, ”Forklaringer”, ”Procedure” og ”Landsrettens begrundelse og resultat”. Disse bør skrives med fed skrift.

Derudover kan der efter arbejdsgruppens opfattelse være anledning til at overveje, om dommene bør have lige højremargin.

13. Ressourcemæssige konsekvenser af de foreslåede retningslinjer.

Ved berømmelsen af sager og mere generelt ved tilrettelæggelsen af de enkelte afdelingers arbejde er det forudsat, at en del af de civile ankesdomme kan færdiggøres umiddelbart i forbindelse med hovedforhandlingen.

Det er arbejdsgruppens vurdering, at det i nogle tilfælde vil være mere tidskrævende at følge de foreslåede retningslinjer, ligesom det må forventes, at det ikke i samme omfang som hidtil vil være muligt at færdiggøre ankesdommene i forbindelse med hovedforhandlingen, hvis man skal følge de foreslåede retningslinjer. Det vil således tage tid, hvis der i en ankesdom skal laves en sagsfremstilling eller et supplement til den sagsfremstilling, der findes i byrettens dom. Det vil også i nogle tilfælde være mere tidskrævende at gengive de afgivne forklaringer i overensstemmelse med de foreslåede retningslinjer. Præmisudformningen må ligeledes antages i en række tilfælde at blive mere tidskrævende.

Arbejdsgruppen går ud fra, at der ved berømmelsen af sagerne i videst muligt omfang vil blive taget hensyn hertil, således at de nødvendige forudsætninger for at præstere ydelser af højeste faglige kvalitet er til stede.